

ISSN: 2146-3042

DOI: 10.25095/mufad.1317488

Muhasebe Bilgi Düzeyinin Mental Muhasebe Algısına Etkisi: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*

Şebnem ADA**

ÖZET

Muhasebe bilgisi işletmelerin ve bireylerin finansal karar ve davranışlarında etkili olmaktadır. Bununla beraber muhasebenin bilişsel boyutu olarak tanımlanan mental muhasebe kavramı da bu sürece katkıda bulunmaktadır. Mental muhasebe, kişilerin finansal kararlarını verirken kültürel, sosyal ve psikolojik gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle kaydı olmayan akli hesaplar oluşturmalarıdır. Bu çalışmada muhasebe bilgi düzeyinin mental muhasebe algısı üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla hazırlanan anket Ankara ilinde faaliyette bulunan özel sermayeli bir mevduat bankasının kolayda ve yargısal örnekleme teknikleri ile belirlenen üç şubesi ve bölge müdürlüğündeki 94 çalışanına uygulanmıştır. Elde edilen veriler SmartPLS 4 istatistiksel yazılımı ve kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda muhasebe bilgi düzeyi ile mevcut varlıklar algısı, gelecekteki gelir algısı ve mental bütçeleme algısı arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilirken; mevcut gelir ile arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgular doğrultusunda, mental muhasebe algısının oluşumunda muhasebe bilgisinin pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak banka çalışanlarının sahip oldukları muhasebe bilgisi ile mevcut tasarruflarını düzenli gelir getirecek araçlarda kullandıkları ve zihinlerinde optimum bir gelir-gider dengesi oluşturabildikleri söylenebilmektedir.

anahtar kelimeler: muhasebe bilgi düzeyi, mental muhasebe, banka çalışanları, yapısal eşitlik modellemesi.

JEL Sınıflandırması: M41, M49, C12

The Effect of Accounting Knowledge Level on Mental Accounting Perception: A Research on Bank Employees

ABSTRACT

Accounting information can be effective in the financial decisions and behaviors of businesses and individuals, and the concept of mental accounting, which is defined as the cognitive dimension of accounting, also contributes to this process. Mental accounting is defined to create non-recorded mental accounts under the influence of various factors such as cultural, social and psychological while making financial decisions. The effect of accounting knowledge level on mental accounting perception was tried to be tested in this study. The survey prepared for this purpose was applied to 94 employees in three branches and regional directorate of a private capital deposit bank operating in Ankara, determined by convenience and judgemental sampling techniques. The collected data were analyzed with SmartPLS 4 statistical software and partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) method. As a result of the analysis, a positive relationship was found between the level of accounting knowledge and the perception of current assets, the perception of future income and mental budgeting, but no relationship was found between the level of accounting knowledge and the current income. In line with these findings, it has been determined that accounting knowledge has a positive effect on the formation of mental accounting perception. As a result, it can be said that bank employees use their accounting knowledge to invest their current savings in income-generating instruments and are able to create an optimum income-expenditure balance in their minds.

Keywords: Accounting knowledge level, mental accounting, bank employees, structural equation modeling.

Jel Classification: M41, M49, C12

* **Makale Gönderim Tarihi:** 20.06.2023, **Makale Kabul Tarihi:** 28.09.2023, **Makale Türü:** Nicel Analiz
Makaledeki anket çalışmasının, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Etik Kurulu'nun 23.06.2022 Tarihli, 05-2022/116 nolu kararı ile etik açıdan uygun olduğu onaylanmıştır.

** Dr.Öğr.Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, sebnemada@kmu.edu.tr, ORCID: 0000 0003 1484 5533.

1. GİRİŞ

Yatırım kararlarının verilmesinde işletmeler ve bireylerin ekonomik olarak rasyonel davranışlar benimsediklerinin varsayıldığı geleneksel finans anlayışında insanlar kendileri açısından en fazla fayda sağlayan seçenekleri tercih etme eğiliminde olup, risk-getiri dengesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak geleneksel anlayışın aksine beklenen fayda teorisine göre kişilerin kararları; duygular, ön yargılar, ruh hali gibi psikolojik faktörlerden de etkilenmekte ve bu durum rasyonel olmayan kararların verilmesine yol açabilmektedir (Santi vd., 2019:139). Karar verilmesini gerektiren çoğu durumda ise farklı davranışlar birden fazla sonucun ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu sonuçların tanımlanmasında da birden fazla temel sonucun bir araya getirilip değerlendirildiği bir bilişsel yapı olan psikolojik hesap kavramı kullanılmaktadır. Tamamen psikolojik faktörlerin etkisiyle alınacak finansal kararların değişmesine sebep olan ve kişilerin aldıkları kararlar sonucunda kar zarar durumunda farklılıklara sebep olan bilişsel süreç psikolojik muhasebe olarak tanımlanmakta (Tversky ve Kahneman, 1981:456-457) ve bu kavram da mental muhasebe kavramının temelini oluşturmaktadır. Bu noktada mental muhasebe kavramı önem kazanmakta ve finansal karar verme aşamasında istenen faydanın sağlanması karşısında daha fazla gelir kaybına sebep olabilmektedir (Thaler, 1999:188-189). Mental muhasebe ile kişiler ekonomik çıktılarını zihinlerindeki birbiri ile değiştirilemeyen ve geleneksel muhasebe hesaplarından daha fazla sayıda hesaplar arasında dağıtabilmekte ve klasik anlayışın aksine kişisel ve psikolojik faktörlerin de etkisiyle rasyonel olmayan davranışlarda bulunabilmektedirler. Mental muhasebe psikolojik bir faktör olup bilişsel bir ön yargı ya da eğilim türüdür ve ekonomik olarak kişilerin ikiden fazla çıktıya sahip olmaları durumunda bu çıktıları nasıl değerlendirip ne tür davranış sergiledikleri konusuna odaklanmaktadır (Santi vd., 2019: 142). Bireyler ve hane halkının yanı sıra günümüzde özellikle öğrenen organizasyonlar açısından mental muhasebe algısının kullanılması, mevcut kaynakların etkili ve geçerli bir şekilde kullanılarak performansın geliştirilmesi ile arzu edilen amaç ve sonuçlara ulaşılmasında temel faktör olarak görülmektedir (Mardan vd., 2022:701).

Geleneksel muhasebede yıllar itibarıyla düzenlenmiş çok sayıda kural ve uygulamaların bulunması ve tüm bunlara basılı kaynaklardan erişebilme imkanı olmasına rağmen, mental muhasebede bu şekilde kuralların yazılı olduğu bir fiziksel kaynak bulunmamaktadır. Kişilerin bilişsel süreçleri ile ilgili olan mental muhasebede davranışlar incelenerek bu davranışlardan belirli sonuçlara varılmaktadır (Thaler, 1999:184). Muhasebe bilgisi aslında finansal kararlar alınırken ihtiyaç duyulan faaliyetlerle ilgili bilgilerin rakamlara dönüştürülmüş halidir ve özellikle işletmeler karar alma süreçlerinde bu bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Mental muhasebe ise muhasebe bilgisi elde edilirken bu bilginin yazılı olmayan kısmını oluşturmakta; kişi ve kurumlar açısından harcama, fiyat ve ihtiyaçların belirlenmesi aşamalarında beynin dolayısıyla zihinsel gücün kullanılmasını gerektirmektedir (Puspita ve Wardani, 2022:154).

Bu çalışma ile mental muhasebe kavramı muhasebe bilgisi ile ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkinin varlığı test edilerek kişilerin sahip oldukları muhasebe bilgisinin mental muhasebe algısı üzerinde bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Tüm bireyler tarafından kullanılan mental muhasebe kavramı bu çalışmada işin niteliği gereği finansal verilerin yoğun bir şekilde kullanıldığı bankacılık sektöründe çalışanların muhasebe bilgisi ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Bu bilgiler dahilinde hazırlanan anket özel sermayeli bir mevduat bankasının kolayda ve yargısal örnekleme teknikleri ile belirlenen üç

şubesi ve bölge müdürlüğündeki şube personeli, kanuni takip, yapılandırma, nakit yönetimi ve çağrı merkezi birimlerinde olmak üzere 94 çalışanına uygulanmıştır.

Bu kapsamda elde edilen veriler Smart PLS 4.0.8.9 yazılımı kullanılarak analiz edilmektedir. Elde edilen bulguların bu konuda yapılan çalışmalardan farklı olarak mental muhasebe algısının muhasebe bilgisinden etkilenmesi yönünün tespiti açısından literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde mental muhasebe kavramı tanımlanıp, bu kavramın ortaya çıkışı ve gelişim süreci ele alınacaktır. Ayrıca muhasebe disiplini açısından mental muhasebe kavramına da değinilerek ulusal ve uluslararası literatürde bu konuda yapılmış çalışmalardan bahsedilecektir.

2.1. Mental Muhasebe Kavramı

Zihinsel muhasebe olarak da Türkçe literatürde çalışmalara konu olan mental muhasebe, işletmelerde fiziksel olarak kayıtlarda yer alan hesapların bireylerin finansal kararlarını değerlendirirken zihinsel hesaplarda kayıt altına alınmasıdır. Bu zihinsel süreçte bireyler sahip oldukları parasal değerleri hem elde edilen kaynak hem de kullanım yeri açısından gruplara ayırmakta ve çeşitli finansal kararlarda da bu hesap grupları arasında seçim yapmaktadır (Parlak, 2022:47-48). Thaler (2008:12) tarafından psikolojik muhasebe kavramından esinlenerek oluşturulan bir ifade olan mental muhasebe uzun yıllar davranışsal iktisat ve finans alanlarında yapılan çalışmalar sonucunda oluşturulmuş bir kavramdır ve bazen gizli olarak ekonomik ve finansal işlemlerin takip edilip değerlendirildiği bir süreçtir. Daha detaylı olarak Thaler (1999) tarafından yapılan tanıma göre mental muhasebe “bireyler ve hane halkları tarafından finansal faaliyetleri sınıflandırmak, değerlendirmek ve izlemek amacıyla kullanılan bilişsel faaliyetler dizisi” dir. Daha kısa bir ifade ile mental muhasebe finansal kararların kodlanması, sınıflandırılması ve değerlendirilmesi olarak tanımlanabilmekte ve insanların davranışlarının farklı durumlarda gözlemlenmesi yolu ile varlığı ortaya konulabilmektedir (Chhering, 2016:26). Mental muhasebe, davranışsal ekonomi ve finans teorilerinden beklenti teorisinin temel bileşeni olup bireylerin farklı mental hesaplar oluşturup karşılaştıkları durumları bu hesaplara kaydetmeleri işlemlerini kapsamaktadır. Kişiler tarafından alınan kararlara bağlı olarak oluşan kazanç ve kayıpların farklı mental hesaplarda izlenmesini sağlamaktadır (Konstantinidis ve Katarachia, 2015:10-11). Mental muhasebenin üç temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki finansal ve ekonomik sonuçların nasıl algılanıp deneyimlendiği ve kararların nasıl alınıp değerlendirildiği ile ilgilidir. İkinci bileşen faaliyetlerin özel hesaplara aktarılması, üçüncü bileşen ise hesapların ne kadar sıklıkla değerlendirildiği konularını kapsamaktadır (Thaler, 1999:183). İlk bileşen işlemsel fayda ya da alternatiflerin algılanması olarak da tanımlanmakta ve bireyler bu bileşen kapsamında fayda-maliyet analizi yaparak karşılaştıkları alternatifleri nasıl algılayıp nasıl değerlendirmeleri gerektiğine karar vermektedir. İkinci bileşen olan sınıflandırma sürecinde de fon kaynak ve kullanımlarıyla ilgili bir etiketleme diğer bir ifade ile zihinsel kategorizasyon yapılmaktadır. Bu bağlamda tüketiciler genelde kaynaklarını normal gelir ve beklenmedik kazanç şeklinde ya da tüketimlerini de zorunlu-ihtiyari harcamalar olarak sınıflandırmaktadır. Üçüncü bileşen olan değerlendirme sıklığı da bireylerin zihinlerinde oluşturdukları hesapları gün, hafta, ay ve yıl şeklinde farklı sıklıklarda değerlendirmeleri, bazı

hesapları önem derecesine göre daha sık değerlemeye tabi tutması gerekebileceğini ifade etmektedir (Mardan vd., 2022:703-704; Atik vd., 2018:718; Göktürk ve Soydan, 2021:1548; Şahin, 2022:86).

Bireysel olarak kişilerin ve mensubu oldukları ailelerinin bakış açısıyla mental muhasebenin; bütçelerin içinde bulunulan zaman ile gelecek zaman arasında tercih yaparak bölüştürülmesi, aynı düşünce ile zihinlerinde bir finansal tablo oluşturarak harcamaların finansmanının nerelerden sağlanacağını muhakemesinin yapılması, ayrıca harcamaların gerekçelere dayandırılarak sınıflandırılması gibi sonuçları bulunmaktadır (Parlak, 2022: 60-63). Mental muhasebe ile bireylerin aynı türden gelirlerinin aynı türden tüketim için harcanmasının önüne geçilmekte ve harcamaların kontrol altında tutulması sağlanmaktadır (Swacha-Lech ve Solarz, 2019: 354).

2.2. Muhasebe ve Mental Muhasebe İlişkisi

Kişilerin finansal karar verme sürecinde karşılaşılan mental muhasebe kavramı muhasebe disiplininin somut olmayan tarafını oluşturmaktadır. Muhasebede finansal bilgilerin ticari amaçlı olarak fiziki defter ve bilgisayar programlarına kaydedilip analiz edilmesi söz konusu iken mental muhasebede ise finansal kararlar için gerekli olan bilgileri zihinsel olarak kaydetme ve değerlendirme söz konusudur (Chhering, 2016: 26). Geleneksel anlamda muhasebe işletmelerin finansal faaliyetlerini takip etme ve değerlendirme süreci olarak ifade edilirken, mental muhasebede ise aksine aynı faaliyetlerin kişilerin kendi yaşamları açısından değerlendirilmesi söz konusudur. Mental muhasebede kişilerin gelirleri ve giderleri kendi zihinlerinde sınıflandırılıp giderleri için gerekli fonlar oluşturulmakta ve tüm bu faaliyetler için de bir bütçe belirlenip fayda-maliyet analizi yapılmaktadır (Zhang ve Sussman, 2017: 3). Muhasebe disiplini ile karşılaştırıldığında aslında her ikisi de paranın nerelerde kullanıldığı ve harcamaların nasıl kontrol altında tutulduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Chhering, 2016: 26).

Finansal muhasebede finansal tablolar muhasebe hesaplarının dönemini gösterirken mental hesapların somut olarak belirli bir başlangıç ve bitiş tarihleri bulunmamaktadır. Mental hesapların açılış tarihi genelde maliyetlerle karşılaşıldığında olmakta ve bu hesapların faydasının ortaya çıktığı veya faydasının oluşmadığının tespit edildiği tarih de kapanış tarihi olarak belirtilmektedir. Buna göre maliyetin ortaya çıkması ile açılan mental hesaplar o hesapla ilgili faydanın sağlanmasına kadar açık kalabilmektedir. Finansal muhasebe ile ilişkili bu özellik mental muhasebenin uygulanma sıklığı bileşeniyle açıklanabilmektedir (Soster vd., 2010: 712-713). Mental muhasebede kişilerin zihinlerinde oluşturulan bilanço ile parasal durumlarının fotoğrafları elde edilmekte; kişilerin varlık ve kaynakları zihinsel bölümlere ayrılmaktadır (Zhang ve Sussman, 2017: 11). Sadece bireyler açısından değil işletmeler açısından da mental muhasebe; planlama, uygulama ve yönetimin izlenmesinin temelini oluşturan unsurlardan biridir ve mental muhasebenin işletmelerde uygulanabilirliğini sağlayan da muhasebeciler özellikle yönetim muhasebesi alanında çalışanlar olmaktadır (Mardan vd., 2022: 713).

2.3. Literatür İncelemesi

Mental muhasebe kavramı literatürde çoğunlukla finansal davranışlar ve finansal karar verme konuları ile birlikte ele alınmıştır. Ulusal literatürde daha çok davranışsal finans

kapsamında ele alınarak çalışılan bu kavram uluslararası literatürde farklı açılardan da değerlendirilerek akademik çalışmalara konu olmuştur.

2.3.1. Ulusal Literatür

Akçi (2017), çalışmasında tüketicilerin fiyatlardaki farklılıklar ve indirim gibi durumlarda nasıl davrandıkları ve mental muhasebeye başvurma durumlarını oluşturulan senaryolar üzerinden anket yöntemi ile Türkiye genelinde seçilen tüketicilerin görüşlerini alarak tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda; tüketicilerin mental muhasebeye başvurmaları sonucunda istenen bir şeyin satın alınmasında para kaybının etkili olmadığı, aynı ürünün konum itibarıyla farklı yerlerden satın alınmasının fiyat algısında da değişiklik yarattığı ve ürün indirimlerinin miktar olarak değil de oran olarak satın alma kararını etkilediği tespit edilmiştir.

Atik vd. (2018) de finansal kararlarda mental muhasebe etkisini belirlemeye çalıştıkları araştırmalarında Ankara’da bir eğitim kurumundaki 55 kişiden oluşan personele senaryolar şeklinde 18 sorudan oluşan anket uygulamışlardır. Bu araştırma ile kişilerin kazanç ve kayıp durumlarına göre oluşturdukları mental muhasebe sonucunda davranış şekilleri tespit edilip bu süreçte ne tür mental hatalar yapıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Polat ve Polat (2019), Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi akademisyenlerinden veri toplayarak gerçekleştirdikleri çalışmada ise mental muhasebeyi oluşturan unsurların kazanç ve kayıp durumlarında risk algısı üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre fayda-maliyet faktörünün dayanıklı tüketim malları açısından kazanç durumundaki risk algısı üzerinde önemli etkisi bulunmakta, ekonomik etki faktörü kazanç durumundaki risk algısını etkilemekte, ayrıca farklı bölümlerdeki ve farklı deneyime sahip akademisyenlerin şirket hisselerinin getirileri ve yüksek getirili yatırım araçları konusundaki algıları da farklılık göstermektedir.

Köylüoğlu vd. (2020), Beklentiler Teorisinin tüketici davranışları üzerindeki etkisini mental muhasebe açısından ele aldıkları çalışmalarında Selçuk Üniversitesindeki 220 ön lisans öğrencisinden yüz yüze anket yöntemi ile veri toplamışlardır. Örnekleme; satın alma kararında olmak, maliyet kazanç duygusu, maliyet kaybı duygusu, harcama hissi, tüketme hissi ve fırsat maliyeti anlayışı üzere altı ana grup altında sorular yöneltilmiş ve katılımcıların çoğunlukla bu konularda kararsız kaldığı, yaş ile maliyet ve fırsat maliyeti hakkında düşünceleri arasında anlamlı farklılık olduğu ve riske karşı duyarlı oldukları sonucuna varılmıştır.

Özkan (2020) çalışmasında mental muhasebe kavramını tanımlayarak, önemini ve finansal açıdan bireylerin ve işletmelerin satın alma ve yatırım kararlarının verilmesinde etkisini açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca çalışmada mental muhasebenin muhasebe bilimi ile ilişkisinden bahsedilerek duygusallık noktasında iki kavramın birbirinden ayrıldığı üzerinde durulmuştur. Araştırmada mental muhasebe kavramı; yatırımcılar, hissedarlar, maliyetler ve fayda-değer unsurları açısından da detaylı bir şekilde açıklanmış ve güncel hayatta konu ile ilgili karşılaşılabileceğimiz örnekler sunulmuştur.

Göktürk ve Soydan (2021), mental muhasebeyi finansal kararların alınması kapsamında incelemiş ve konuyu finansal sosyal hizmet boyutuyla ele almıştır. Çalışmada

birey, aile ve toplulukların finansal kararlarının incelenmesi, yönlendirilmesi ve desteklenmesini konu edinen finansal sosyal hizmetin kişilerin mental muhasebe algıları üzerinde etkisi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca mental muhasebenin rasyonel kararlar alınması yönünde gerçekleştirilmesi noktasında da finansal sosyal hizmetin önemi vurgulanmıştır.

Şahin (2022) ise mental muhasebe konusu ile ilgili hem ulusal hem de uluslararası alandaki çalışmaları inceleyerek konuyu literatürel açıdan ele almış ve mental muhasebenin kavramsal olarak özellikle davranışsal finans alanındaki önemine değinmiştir.

Yiğit (2022), mental muhasebe ile psikolojik sebepleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalıştığı araştırmasında bu sebepleri para sevgisi, kontrol deliliği ve finansal risk toleransı olarak belirlemiştir. Çalışıp kendi kazancını sağlayan 115 kişilik bir örneklemeden elde edilen verilere göre sadece kontrol deliliği değişkeninin mental muhasebe ile aynı yönde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Kendirli ve Cihangir (2023) de çalışmalarında mental muhasebeyi kavramsal yönü ile incelemiştir. Bu kapsamda yaptıkları literatür araştırması ile mental muhasebe kavramını, bileşenlerini, mental muhasebenin sebep olacağı irrasyonel kararların farklı ekonomik sonuçlarını incelemiştir. Bu bağlamda çalışma mental muhasebe konusunun kavramsal olarak detaylı açıklanmasını ve literatürel açıdan da yapılmış çalışmalarda bu konunun nasıl değerlendirildiğini sunmaktadır.

2.3.2. Uluslararası Literatür

Soman (2001) batık maliyetlerin etkisini belirlemek amacıyla batık maliyetlerin mental muhasebesi ile ilgili yaptığı araştırmasında, Amerika'daki bir alışveriş merkezinde 26 kişiye konu ile ilgili toplam 16 ifade yöneltmiştir. Bu ifadeler ile zaman ve para açısından mental muhasebe süreçleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna karşılık batık maliyet etkisi geçici yatırımlarda daha zayıf iken bunun sebebinin de zamanın mental muhasebesindeki zorluklar olduğu sonucuna varılmıştır.

Ranyard vd. (2006) ise mental muhasebe konusunu tüketici kredisi karar süreçleri gibi farklı bir açıdan ele almıştır. Kredi kullanım süreçlerini iki farklı çalışma olarak inceleyen bu çalışmada ilk çalışma ile kredi kullanımındaki önemli faktörlerin (kredi maliyeti, borçlanma süresi) önemi araştırılırken ikinci çalışma ile farklı bankaların farklı kredilendirme süreçleri ile ilgili tüketicilerin alternatifleri olması durumunda mental muhasebe algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Mental açıdan kişilerin taksitli kredileri tercih ettikleri ve kredi süreci ile ilgili klasik piyasa bilgilerinin dışında ek bilgilere ihtiyaç duydukları görülmüştür.

Soster vd. (2010) ise muhasebe dönemlerinin mental muhasebe üzerindeki etkisinden yola çıkarak zaman ve para maliyetinin ortaya çıktığı ve faydanın sağlandığı dönemleri araştırmışlardır. Belirlenen sorun için laboratuvar çalışması, çevrim içi panel çalışması ve alan araştırması olmak üzere üç farklı araştırma tekniği uygulanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda maliyet ya da faydaların aynı ya da farklı dönemlerde gerçekleşmesine göre mental muhasebe süreçlerinin de değiştiği görülmüştür. Zaman açısından aynı muhasebe döneminde maliyetlerin izlenip ilişkili faydaların elde edilmesi olasılığı daha yüksek iken para açısından ise maliyet-faydanın muhasebe dönemi ile asimetric bir ilişkisi bulunmaktadır.

Chhering (2016), öğrenciler ve çalışma arkadaşları üzerinde gerçekleştirdiği görgül çalışma ile gelirler ve harcama davranışlarını dikkate alarak gelirlerin kişiler tarafından farklı mental hesaplara dağıtıldığı görüşünü araştırmıştır. Kişiler tarafından hediye olarak ve ansızın gelen bir paranın planlanmamış bir şekilde harcanacağı, buna karşılık her ay düzenli olarak elde edilen maaş getirisi gibi bir paranın da hayati ihtiyaçlar için kullanılacağı yönünde bir mental muhasebe algısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Muehlbacher ve Kirchler (2019), üç farklı çalışma kapsamında mental muhasebe konusunda bireysel farklılıklar (kayıp ve kazançlar ile ilgili) ile mental muhasebe bağlılığının ölçüsünün hangi değişkenler ile ne tür ilişkisinin olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Mental muhasebe ölçeği harcama kategorileri ile ilişkili bulunmuş ve düşük düzeyde mental muhasebe eğilimi olanlarda gelirin kaynağı ve miktarının para harcama konusunda etkili olmadığı ve yüksek düzeyde eğilimi olanlarda ise önemsiz kaynaklardan elde edilen gelirin önemsiz harcamalarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca mental muhasebenin kullanılmasının kişisel özellikler açısından sorumluluk duygusu ile pozitif yönde ve finansal okuryazarlık açısından da yüksek düzeyde finansal bilgi ile ilişkili bulunmuştur.

Mahapatra ve Mishra (2020) ise mental muhasebe varlığının ailelerin finansal kararlarını nasıl etkilediğini araştırdıkları çalışmalarında, Hindistan’da 452 katılımcıdan anket tekniği ile veri toplamışlardır. Çalışmanın sonucu farklı finansal kararlarda mental muhasebenin varlığını açıklamaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; paranın kazanılması ve harcanması açısından bireysel kararlarda farklılıklar olduğu ve mental muhasebe kavramının anlaşılmasının ailelerin finansal kararlarını vermelerinde etkili olduğu; kişilerin refah ve kazancını arttırarak finansal planlarını daha iyi organize edebildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Dwi (2022), Covid-19 pandemi sürecinde finansal açıdan karar verme ile alışveriş ve para harcama konusundaki ilgi düzeyini mental muhasebe açısından beklenti teorisi ile davranışsal yaşam döngüsü teorisinden faydalanarak ele almıştır. Çalışmada finansal bilgi ve mental muhasebe içsel değişkenler olarak belirlenirken; finansal kararlar ve alışveriş eğilimi de dışsal değişkenler olarak belirlenmiş ve bu bağlamda bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Anket tekniği ile Endonezya’da bir üniversitedeki 58 öğretim üyesi ve eğitim personelinin toplanan veriler SEM-WARP PLS istatistiksel yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; finansal bilgi ve mental muhasebenin bireylerin pandemi sürecinde, ekonominin belirsiz olduğu bir dönemde para biriktirme eğiliminde olmaları yönünde finansal karar verme sürecini etkileyen iki önemli değişken olduğu sonucuna varılmıştır.

Puspita ve Wardani (2022) tarafından Covid-19 pandemi süreci ile ilgili olarak KOBİ’lerin tarafları açısından mental muhasebenin karar verme sürecini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu çalışma ile Endonezya’da 100 katılımcıya tesadüfi örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Çalışma iki yönlü gerçekleştirilmiş olup nicel araştırma kısmında katılımcıların işletme ile ilgili karar verme sürecinde sahip oldukları muhasebe bilgisi değerlendirilip, Covid-19 pandemisi ile mücadelede mental muhasebe algısı (hem kişisel hem de işle ilgili finansman açısından) tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma kısmında da KOBİ’lerin işletme süreçlerinde yer alan taraflardan görüşme tekniği ile bilgi toplanmıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre KOBİ çalışanlarının iş kapsamında gerekli olan maliyetleri ve gelirleri ayırt edebildikleri ve mental muhasebe açısından da kazançlarını belirli amaçlar için (ham madde satın alınması, personel maaşlarının ödenmesi, kiralama ve ulaşım giderleri,

kişisel ihtiyaçlar gibi) bölüştürebildikleri, iş için ve kişisel harcamaları için ayırdıkları parayı kesin çizgilerle ayırarak fonlarının düzensiz kullanımını engelleyebildikleri tespit edilmiştir.

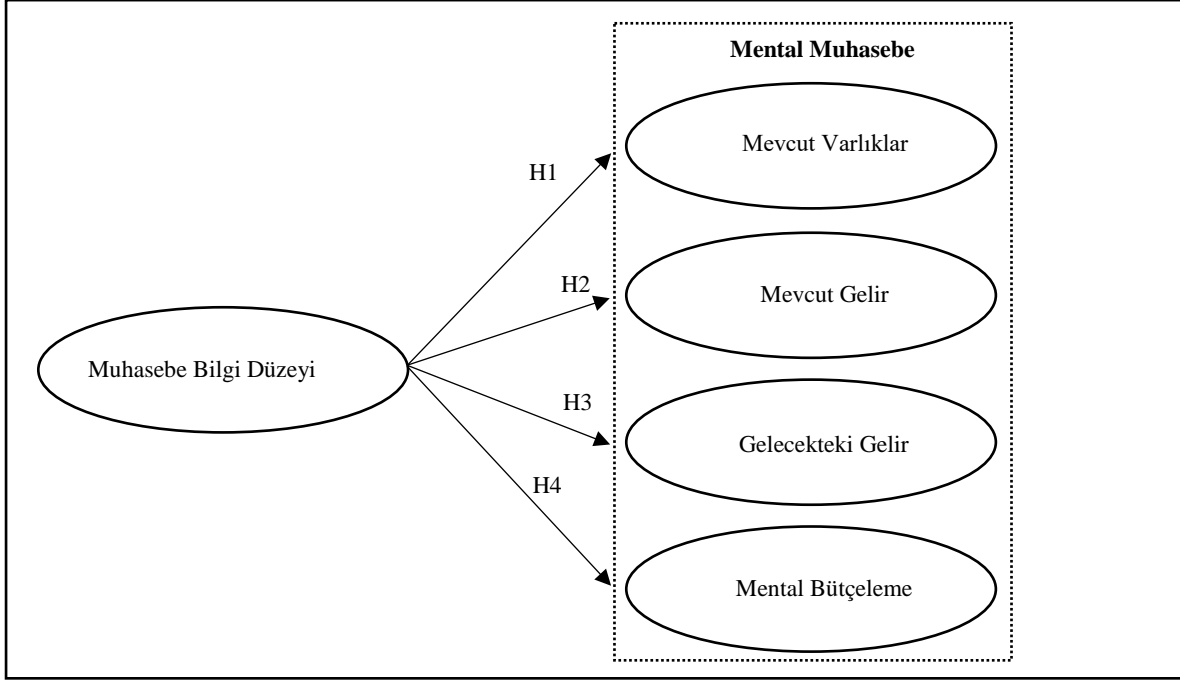
Mardan vd. (2022) de öğrenen organizasyonların destekleyici faktörü olarak mental muhasebenin rolü ve önemini araştırdıkları çalışmalarında entelektüel sermayenin bir unsuru olarak mental muhasebenin işletmelere rekabetçi bir avantaj sağladığı, özellikle işletme muhasebecilerinin gerçekleştirdiği ve muhasebecilerin farklı disiplinlerde karar vermelerini kolaylaştırıcı bilgileri etkin bir şekilde kullanabilmeleri gerekliliğinin önemini vurgulamıştır. Çalışma ayrıca mental muhasebenin önemini hem işletme muhasebe bölümü açısından hem de işletmelerin genel performansı açısından detaylı bir şekilde incelemiştir.

Zang vd. (2023) tarafından gerçekleştirilmiş ve Çin'in Tibet bölgesinde ikamet eden, yaşamlarında yoğun bir şekilde kültürel etkilerin görüldüğü halk üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu bölgeden tesadüfi olarak seçilen 480 hane halkının finansal karar verme davranışlarında mental muhasebenin ne kadar etkili olduğu anket yöntemi ile araştırılmıştır. Ekonomik modeller kullanılarak analiz edilen anket verilerine göre resmi olmayan finansal kurumlar önem taşımakla birlikte resmi finansal kurumlardan borçlanma eğilimi daha fazladır ve özellikle banka borçlanmaları günlük ihtiyaçların karşılanması açısından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca kültürel ve dini değerlerin yoğun bir şekilde yaşandığı bölgede kişilerin mental muhasebe algılarından kaynaklı dini inançlarına uygun özellikli finansal hizmetleri satın alma eğilimlerinden dolayı finansal kurumların bu tarz hizmetleri sunma gerekliliğinin bulunması da çalışmanın önemli bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Muhasebe bilgi düzeyi ile mental muhasebe algısı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Şekil 1'deki model oluşturulmuştur. Bu modele göre mental muhasebe kavramı Mahapatra vd. (2019) ve Mahapatra ve Mishra (2020) tarafından araştırmaya konu edilen dört temel alt boyutta incelenmektedir. Bu alt boyutlar Şekil 1'de de görüldüğü üzere mevcut varlıklar, mevcut gelir, gelecekteki gelir ve mental bütçeleme olarak sıralanmaktadır.

Mental muhasebenin uygulamadaki işleyişi davranışsal yaşam döngüsü modeline göre açıklanabilmektedir. Bu modele göre insanlar varlıklarını zihinsel olarak üç unsur (mevcut gelir, mevcut varlıklar ve gelecekteki gelir) arasında bölüştürmektedir. Bu unsurlar arasındaki dağıtım işlemi her hesabın değiştirilemez ve marjinal tüketim eğiliminin farklı olduğu varsayımına dayanarak gerçekleştirilmektedir ve paranın bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlar için kullanımını etkilemektedir (Mahapatra vd., 2019: 997; Mahapatra vd., 2022: 570; Santi vd., 2019: 142). Oluşturulan araştırma modeline göre; mevcut varlıklar tasarruflar olarak diğer bir ifade ile gelirin gideri aşan kısmı ya da mevcut tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için geçmişten gelen birikimler olarak tanımlanan mental muhasebe bileşenidir. Mevcut gelir bileşeni, düzenli olarak elde edilen ya da elde edilmesi beklenen gelirlerin bilişsel merkezi iken gelecekteki gelir bileşeni ise gelecekte bir zamanda elde edilmesi beklenen ya da gelecekte bir gelir yaratacak mevcut tasarrufların bilişsel merkezi şeklinde ifade edilmektedir (Mahapatra vd., 2019: 1005-1006). Mental bütçeleme ise kişilerin sahip oldukları bütçelerinin farklı gelir ve gider grupları arasında bölüştürülerek ayarlanması ve hesapların limitleri dahilinde harcama yapılmasına olanak tanıyarak tüketim davranışlarını etkileyen bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Mahapatra vd., 2019: 998; Mahapatra vd., 2022: 570; Antonides vd., 2011: 548).

Şekil 1. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Muhasebeciler tarafından sunulan muhasebe bilgisinin işletme yöneticilerinin mental muhasebe algıları üzerindeki etkisinin önemini vurgulayan Mardan vd. (2022) tarafından yapılan araştırmada, muhasebeciler tarafından sunulan finansal bilgilerin niteliğinin yöneticilerin maliyetlerin raporlanması ve görev dağılımı konusunda yüksek mental muhasebe algısına sahip olarak sergiledikleri performansla ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre mental muhasebe kurumların sürekli öğrenmelerine katkıda bulunarak bir bilgi temeli oluşturulmasını sağlamakta ve bu kuralın temelini de temel muhasebe bilgisi ve deneyimi ile sağlanan kurumlardaki dayanışma ve bağlılık oluşturmaktadır. Özellikle bu konudaki deneyim ve düşüncelerin muhasebe çalışanları tarafından tüm çalışanlarla paylaşılması, kurumların faydasını gözeterek hareket edilmesi mental muhasebe algısının yüksek olması ile ilişkili bulunmaktadır (Mardan vd., 2022: 712). Mental muhasebede ayrıca bireyler açısından da zihinsel olarak gelir, gider, kazanç ve kayıp hesaplarına dağıtım işlemi gerçekleştirilirken her hesabın hem maliyetinin hem de getirisinin bilinmesi öncelikli olarak bir muhasebe bilgisine sahip olmayı gerektirmekte ve bu şekilde daha rasyonel kararlar alınabilmektedir (Özkan, 2020: 30).

Bu çalışmada muhasebe bilgi düzeyinin mental muhasebe algısı üzerindeki etkisi ile ilgili literatürden de elde edilen bilgiler doğrultusunda mental muhasebenin dört alt boyutu ile ilişkilendirme yapılarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

- Hipotez 1: Muhasebe bilgi düzeyi, mevcut varlıklar algısını pozitif olarak etkiler.
- Hipotez 2: Muhasebe bilgi düzeyi, mevcut gelir algısını pozitif olarak etkiler.
- Hipotez 3: Muhasebe bilgi düzeyi, gelecekteki gelir algısını pozitif olarak etkiler.
- Hipotez 4: Muhasebe bilgi düzeyi, mental bütçeleme algısını pozitif olarak etkiler.

4. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde verilerin toplandığı örneklem yapısından bahsedilerek kullanılan ölçüm aracı ile analiz yöntemi hakkında bilgi verilmektedir.

4.1. Örneklem Yapısı

Bu çalışma kapsamında muhasebe bilgisine alan itibarıyla faaliyetlerinde ihtiyaç duyma olasılığı yüksek olan banka çalışanları katılımcı olarak tercih edilmiştir. Örnekleme tekniği olarak analiz için yeterli olduğu düşünülen sayıda ve en kolay şekilde ulaşılabilecek katılımcıların seçilmesi olarak tanımlanan kolayda örnekleme ile araştırma probleminde uygun olduğu düşünülen örneklemin seçilmesi olarak tanımlanan yargısal örnekleme teknikleri kullanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 132). Bu kapsamda Ankara ili Çankaya ilçesindeki mevduat bankası çalışanları araştırma evreni olarak belirlenmiştir. Bu bölgede bulunan özel sermayeli bir mevduat bankasının üç şubesi ve bölge müdürlüğündeki toplam 178 banka çalışanına anket uygulanmış olup geri dönüş alınan 94 banka çalışanı araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Çalışmada parametrik olmayan bir yöntem olan PLS (Partial Least Squares - Kısmi En Küçük Kareler) istatistiksel analiz yöntemi kullanılacağı için minimum örneklem büyüklüğü bu doğrultuda belirlenmiştir. Bu kapsamda Hair vd. (2017)'nin Cohen (1992)'den faydalanarak oluşturdukları tablodan minimum örneklem büyüklüğü tespit edilmiştir. Bu tabloya göre 80 kişiden oluşan bir minimum örneklem büyüklüğünün yeterli olacağı sonucuna varılmıştır ($p < 0,05$; $R^2 > 0,10$).

4.2. Ölçüm Aracı

Nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılan bu çalışmada yapılandırılmış anket tekniği kullanılarak üç bölümden oluşan bir anket hazırlanmıştır. Anketin ilk bölümünde banka çalışanlarının demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik toplam sekiz adet soru belirlenmiştir. Bu sorulardan altı tanesi temel demografik özelliklerden cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, çalışılan birim, mevcut kurumda çalışma süresi, toplam çalışma süresi olup iki tanesi de banka çalışanlarının muhasebe alanında eğitim alma durumlarını tespit etmek amacıyla ankete eklenmiştir. Anketin ikinci bölümü mental muhasebe algısını ölçmeye yönelik olup on beş adet sorudan oluşmakta ve üçüncü bölüm de muhasebe bilgi düzeyinin tespiti amacıyla on bir adet sorudan oluşmaktadır.

Muhasebe bilgi düzeyi algısını ölçmek için Arslan vd. (2016) ve Ercan (2017) tarafından hazırlanan anket ölçeklerindeki ifadelerden faydalanılmıştır. Arslan vd. (2016) tarafından kullanılan anket ölçeğinin güvenilirliğini ifade eden Cronbach's Alpha katsayısı 0,84 iken Ercan (2017) tarafından çalışmada kullanılan anket ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı 0,75'dir. Anketin üçüncü bölümü bu iki çalışmadan faydalanılarak oluşturulmuştur. Her iki çalışmada da güvenilirliği ifade eden Cronbach's Alpha katsayısı 0,70'in üzerindedir (Arslan vd., 2016: 79; Ercan, 2017: 317). Bu iki çalışmadan yararlanarak elde edilen on bir adet ifade katılımcılara yöneltilmiştir. Mahapatra ve Mishra (2020: 13) tarafından geliştirilen ve on beş adet ifadeden oluşan ölçekteki mevcut varlıklar, mevcut gelir, gelecekteki gelir ve mental bütçeleme alt boyutlarının da Cronbach's Alpha değerleri sırasıyla 0,73; 0,76; 0,78 ve 0,82'dir. Ankette yer alan ifadeler 5'li Likert ölçeği ile düzenlenmiştir. Muhasebe bilgi düzeyi

ve mental muhasebe değişkenleri ile ilgili ölçekler, alt boyutları ve her bir ölçekte yer alan ifadeler Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Muhasebe Bilgi Düzeyi Ölçeği Önermeleri, Faktör Yükleri, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

MUHASEBE BİLGİ DÜZEYİ	FAKTÖR YÜKLERİ	A.O.	S.S.
1.Çalıştığım birimde verdiğim kararlarda muhasebe bilgisine ihtiyaç duyarım.	0,65	3,46	1,20
2.Çalıştığım kurumun muhasebe sistemi hakkında bilgi sahibiyim.	0,69	3,24	1,18
3.İşletmelerde tutulan defterler hakkında bilgi sahibiyim.	0,67	2,99	1,28
4.İşletmelerde hangi mali tabloların düzenlendiğini biliyorum.	0,62	3,04	1,21
5.Mali tabloların ne zaman hazırlanması gerektiğini biliyorum.	0,80	3,20	1,15
6.Mali tabloların içeriği hakkında bilgi sahibiyim.	0,80	3,26	1,16
7.Vergi beyannamelerinin ve SGK bildirgelerinin ne zaman düzenlenmesi gerektiğini biliyorum.	0,79	3,20	1,28
8.Hangi işlemler için hangi belgelerin düzenlenmesi gerektiğini biliyorum.	0,83	3,02	1,18
9.Belgelerin kaç gün içinde defterlere işlenmesi gerektiğini biliyorum.	0,79	3,05	1,23
10.Çalışanların net ücretlerinin nasıl hesaplandığını biliyorum.	0,70	3,44	1,30
11.Tek Düzen Hesap Planı hakkında bilgi sahibiyim.	0,70	2,86	1,18

Not: $p < 0,05$

Tablo 2. Mental Muhasebe Ölçeği Önermeleri, Faktör Yükleri, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

MENTAL MUHASEBE	FAKTÖR YÜKLERİ	A.O.	S.S.
<i>Mevcut Varlıklar</i>			
1.Tasarruflarımı düzenli ve garantili bir getiri elde edebileceğim finansal araçlarda değerlendirme eğilimindeyim.	0,75	3,78	1,07
2.Çalıştığım yerden aldığım ek gelirleri direkt olarak tasarruf ederim.	0,62	3,41	1,13
3.Tasarruf edilen paranın bir kazanç olduğuna inanırım.	0,78	3,88	1,15
4.Mevcut varlıklarımın durumu hakkında bilgi sahibi olmak için tasarruflarımı düzenli olarak takip ederim.	0,90	3,85	1,07
<i>Mevcut Gelir</i>			
5.Yeni bir şey satın alma veya eğlence ile ilgili harcamalarımı, yalnızca maaşımda bir artış olduğunda veya başka bir gelir elde ettiğimde gerçekleştiririm.	0,61	2,62	1,27

6.Gelirimde bir artış olmadığında, yeni bir harcama yapmayı tercih etmeyebilirim.	0,97	3,12	1,17
<i>Gelecekteki Gelir</i>			
7.Maaşımın bir kısmını gelecek dönemlerde gelir elde etmek için yatırımlara ayırırım.	0,79	3,70	1,18
8.Gelecekteki yatırımlar için biriktirdiğim parayı harcamam.	0,76	3,55	1,24
9.Emekliliğim için biriktirdiğim parayı harcamak istemem.	0,78	3,69	1,33
10.Gelecekteki ihtiyaçlarımı karşılamak için her zaman maaşımdan bir miktar para ayırmaya özen gösteririm.	0,80	3,85	1,12
<i>Mental Bütçeleme</i>			
11.Kişisel ve ailevi ihtiyaçlarım için genellikle planlı harcamalar yaparım.	0,64	3,63	1,17
12.Aldığım çeşitli şeylere ne kadar harcadığımı kaydını her zaman tutarım.	0,75	3,14	1,22
13.Faturalarıma, tasarruflarıma ve çeşitli harcamalarıma ne kadar harcadığımı konusunda fikir sahibiyim.	0,83	3,95	0,92
14.Aylık ne kadar harcayacağımı önceden planlarım.	0,61	3,20	1,24
15.Her ay farklı kategorilerdeki giderlere ne kadar harcama yapacağımı bilirim.	0,51	3,21	1,14

Not: $p < 0,05$

4.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama aşamasında kullanılan anket, Ankara’da bulunan özel sermayeli bir mevduat bankasının üç şubesi ve bölge müdürlüğündeki çalışanlarına Google Formlar uygulaması ile çevrim içi olarak Temmuz 2022’de uygulanmıştır.

Geçerlilik ve güvenilirlik değerlerini test etmek için nihai veri toplama aşamasına geçmeden önce anket pilot olarak 20 banka çalışanına uygulanarak bir ön analiz yapılmış ve bu değerlerde bir sorun olmadığı sonucuna varılarak veri toplama aşamasına geçilmiştir. Farklı birimlerden toplam 178 banka çalışanına gönderilen ankete kayıp veri olmaksızın 94 katılımcı geri dönüş sağlamış ve bu anketlerin tümü veri analizinde kullanılmıştır. Yapılacak analize göre 94 katılımcı minimum örneklem büyüklüğünün üzerinde bir sayı olup bu örneklem büyüklüğünün veri analizi için yeterli olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için Smart PLS 4.0.8.9 yazılımı ve kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) yöntemi kullanılmıştır (Ringle vd., 2022). Bu yöntem keşifsel bir araştırma olduğu için tercih edilmiştir.

Bu yöntemde analizler hem yapısal model hem de ölçek modeli kapsamında yapılmaktadır. Ölçek modelinde değişkenlerin geçerlilik ve güvenilirlik düzeyleri test

edilmekte ve doğrulayıcı faktör analizi bulgularına yer verilmektedir. Yapısal model kısmında da değişkenler arasındaki ilişkilerin yönü, büyüklüğü ve anlamlılık düzeyleri belirtilmektedir (Hair, Jr. vd., 2014: 13).

5. BULGULAR

Bu kısımda analiz sonucunda elde edilen bulgular demografik bulgular, ölçek ve yapısal model bulguları olarak bölümlere ayrılarak açıklanmaktadır.

5.1. Demografik Bulgular

Araştırmanın demografik bulguları Tablo 3’de gösterilmektedir. Çalışmada demografik değişkenler Tablo 3’de görüldüğü üzere; cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, çalışılan birim, mevcut kurumda çalışma süresi, toplam çalışma süresi ile katılımcılar tarafından muhasebe ile ilgili eğitim alınıp alınmadığı ayrıca lisans ya da lisansüstü düzeyde muhasebe dersi alınıp alınmadığı olarak belirlenmiştir.

Bu değişkenler kapsamında değerlendirme yapıldığında ankete katılan banka çalışanlarının %55,3’ü kadın ve %44,7’si de erkek olup; eğitim düzeyi olarak çoğunluğun lisans düzeyinde eğitim seviyesine sahip olduğu (%69,1), %16’sının ön lisans, %9,6’sının da lisansüstü düzeyde eğitime sahip oldukları görülmektedir. Büyük çoğunluğunun yaş aralığı olarak genç banka çalışanlarından oluştuğu görülen katılımcıların (%60,6), %24,5 oranında 30-39 yaş aralığında olduğu, sadece 14 kişinin ise 40 ve üstü yaş aralığında olduğu bir diğer önemli demografik bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın önemli demografik değişkenlerinden bir tanesi de katılımcıların çalıştıkları birimdir. Buna göre %48,9 oranla çağrı merkezinde çalışan katılımcıların %16’sı nakit yönetimi bölümünde, %13,8’i şubede, %10,6’sı kanuni takip bölümünde ve aynı oranda katılımcının da (%10,6) yapılandırma bölümünde çalıştığı anket verilerinden tespit edilebilmektedir. Ankete katılım sağlayan banka çalışanlarının çalışma hayatlarındaki deneyimlerine bakıldığında ise %54,3’ü yaşları ile orantılı olarak 1-5 yıl çalışma deneyimine sahip iken %18,1’i 6-10 yıl, %10,6’sı 11-15 yıl deneyime sahiptir. Çalıştıkları bankadaki çalışma süreleri ise yine büyük oranda (%56,4) 1-5 yıl olup bunu %16 ile kurumda 6-10 yıl arası çalışanlar izlemekte bu kurumda 15 yıldan fazla çalışanlar da %5,3 gibi bir orana sahip bulunmaktadır. Ayrıca çalışmanın sonuçları açısından önemli bir değişken olan muhasebe eğitimi alanların oranı %62,8 (59 kişi) olup yine büyük oranda %56,4’ünün (53 kişi) de lisans ya da lisansüstü düzeyde muhasebe dersi aldıkları görülmektedir. Bu demografik bulgu da çalışmanın sonuçları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu oranın yüksek olması muhasebe bilgisine sahip katılımcıların mental muhasebe algılarını tespit etmek açısından önem taşımaktadır.

Tablo 3: Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Demografik değişkenler	Grup	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	52	55,3
	Erkek	42	44,7
Eğitim düzeyi	Lise	5	5,3
	Ön Lisans	15	16,0
	Lisans	65	69,1
	Lisansüstü	9	9,6
Yaş	20-29	57	60,6
	30-39	23	24,5
	40 ve üstü	14	14,9
Çalıştığınız birim	Kanuni Takip	10	10,6
	Yapılandırma	10	10,6
	Nakit Yönetimi	15	16,0
	Şube	13	13,8
	Çağrı Merkezi	46	48,9
Mevcut kurumda çalışma süresi	1 yıldan az	11	11,7
	1-5 yıl	53	56,4
	6-10 yıl	15	16,0
	11-15 yıl	10	10,6
	15 yıldan fazla	5	5,3
Toplam çalışma süresi	1 yıldan az	6	6,4
	1-5 yıl	51	54,3
	6-10 yıl	17	18,1
	11-15 yıl	10	10,6
	15 yıldan fazla	10	10,6
Muhasebe ile ilgili bir eğitim aldınız mı?	Evet	59	62,8
	Hayır	35	37,2
Lisans veya lisansüstü düzeyde muhasebe dersi aldınız mı?	Evet	53	56,4
	Hayır	41	43,6

5.2. Ölçek Modeline İlişkin Bulgular

Bu bölümde SmartPLS 4.0.8.9 yazılımı ile ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlikleri tespit edilmiştir. Bu amaçla da doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Nunnally (1978)'e göre de analiz için değişkenlerin Birleşik Güvenilirlik değerlerinin 0,70 ve üzeri olması gerekmektedir. Ölçek modeli bulgularına göre araştırma modelindeki değişkenlerin Birleşik Güvenilirlik değerleri Mevcut Varlıklar (MEVA)=0,85; Mevcut Gelir (MEGL)=0,78; Gelecekteki Gelir (GEGL)=0,86; Mental Bütçeleme (MENB)=0,81 ve Muhasebe Bilgi Düzeyi (MUBD)=0,93 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre güvenilirlik değerleri 0,78 ile 0,93 arasında olduğu bir başka ifade ile tüm değerler 0,70'in üzerinde olduğu için ölçeklerin güvenilirlikleri onaylanmıştır.

Değişkenlerin geçerlilik düzeyleri için de yakınsaklık geçerliliğine bakılması ve tüm ifadelerin 0,50'nin üstünde değerler alması gerekmektedir (Henseler vd., 2016: 11). Yakınsaklık geçerliliğinin tespiti için çalışmada ölçeklerdeki ifadelerin 0,51 ile 0,97 arasında değerler alacak şekilde karşılık gelen faktöre yüklendiği tespit edilmiştir (Tablo 1 ve Tablo 2). Ayrıca bu kapsamda AVE değerleri de incelenmiş olup tüm değerlerin kabul edilebilir değer olan 0,50 ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlardan yola çıkarak araştırma kapsamındaki ölçeklerin yakınsaklık geçerliliği onaylanmıştır.

Araştırma modelindeki her bir değişkenin farklı bir kavramı ölçtüğünün tespiti amacıyla da ayırt edicilik geçerliliği değerlerinin bulunması için Fornell-Larcker Kriteri kuralları uygulanmıştır. Smart PLS 4.0.8.9 yazılımı kullanılarak hesaplanan ayırt edicilik geçerliliği değerleri Tablo 4'de sunulmuştur. Tablo 4'de görüldüğü üzere, AVE değerlerinin karekökü alınarak hesaplanan köşegen değerleri ayırt edicilik geçerliliğini destekler şekilde, kendi satır ve sütunundaki değerlerden daha yüksektir. Elde edilen bu sonuçlar araştırma modelindeki tüm değişkenlerin ampirik olarak birbirlerinden farklı olduklarını göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981).

Tablo 4. Fornell-Larcker Kriterine Göre Ayırt Edicilik Geçerliliği Değerleri

	MUBD	MEVA	MEGL	GEGL	MENB
Muhasebe Bilgi Düzeyi (MUBD)	0,73				
Mevcut Varlıklar (MEVA)	0,31	0,77			
Mevcut Gelir (MEGL)	0,11	0,14	0,81		
Gelecekteki Gelir (GEGL)	0,33	0,73	0,21	0,78	
Mental Bütçeleme (MENB)	0,45	0,47	0,28	0,51	0,68

5.3. Yapısal Model Bulguları

Tablo 5'de SmartPLS 4.0.8.9 ile yapılan yapısal model analizi sonuçları sunulmuştur. Bu sonuçlara göre R^2 değerleri incelenmiştir. Bu değerlere göre *Muhasebe Bilgi Düzeyinin*; *Mevcut Varlıklar* algısının %10'unu, *Mevcut Gelir* algısının %1'ini, *Gelecekteki Gelir* algısının %11'ini ve *Mental Bütçeleme* algısının %20'sini açıkladığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında yapısal model bulgularından yola çıkılarak hipotezler de test edilmiştir. Hipotez 1'de "*Muhasebe bilgi düzeyi, mevcut varlıklar algısını pozitif olarak etkiler.*" hipotezi öne sürülmüştür ve Tablo 5'deki değerler dikkate alındığında Hipotez 1 kabul edilmiştir ($\beta=0,31$; $t=2,69$; $p=0,007$). Buna göre muhasebe bilgi düzeyi, mevcut varlıklar algısını pozitif olarak etkilemektedir.

Hipotez 2'de "*Muhasebe bilgi düzeyi, mevcut gelir algısını pozitif olarak etkiler.*" hipotezi öne sürülmüştür. Tablo 5'deki bulgulara göre Hipotez 2 reddedilmiştir ($\beta=-0,11$; $t=0,74$; $p=0,458$). Toplanan veriler ve yapılan analiz sonucunda, muhasebe bilgi düzeyinin mevcut gelir algısını pozitif yönde etkilediğine yönelik olarak istatistiksel olarak anlamlı bir bulguya ulaşılamamıştır.

Hipotez 3’de “*Muhasebe bilgi düzeyi, gelecekteki gelir algısını pozitif olarak etkiler.*” hipotezi öne sürülmüştür. Tablo 5’deki bulgulara göre Hipotez 3 kabul edilmiştir ($\beta=0,33$; $t=2,56$; $p=0,011$). Buna göre muhasebe bilgi düzeyi, gelecekteki gelir algısını pozitif olarak etkilemektedir.

Son olarak Hipotez 4’de “*Muhasebe bilgi düzeyi, mental bütçeleme algısını pozitif olarak etkiler.*” hipotezi öne sürülmüştür. Bulgulara göre Hipotez 4 kabul edilmiştir ($\beta=0,45$; $t=4,61$; $p=0,000$). Buna göre muhasebe bilgi düzeyi, mental bütçeleme algısını pozitif olarak etkilemektedir.

Tablo 5. Yapısal Model Analizi Sonuçları

Hipotezler	β	t	p	R^2	Sonuç
Hipotez 1: MUBD --> MEVA	0,31	2,69	0,007	0,10	Kabul
Hipotez 2: MUBD --> MEGL	-0,11	0,74	0,458	0,01	Red
Hipotez 3: MUBD --> GEGL	0,33	2,56	0,011	0,11	Kabul
Hipotez 4: MUBD --> MENB	0,45	4,61	0,000	0,20	Kabul

Not: MUBD: Muhasebe Bilgi Düzeyi; MEVA: Mevcut Varlıklar; MEGL: Mevcut Gelir; GEGL: Gelecekteki Gelir; MENB: Mental Bütçeleme

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bireylerin ve işletmelerin özellikle finansal kararları alma aşamalarında bu kararları etkileyen en önemli faktörlerden biri şüphesiz ki sahip olunan para mevcudu ve bu paranın hangi kaynaklardan elde edilebileceğidir. Bu noktada muhasebe ve finans bilgisi önem taşımakla birlikte, psikolojik faktörlerin de dikkate alınması daha faydalı olabilecektir. Mevcut ya da elde edilecek bir paranın kullanım yeri, kişilerin psikolojik ve bilişsel faktörlerine göre değişebilmektedir. Mental muhasebe fiziksel olmayan bu unsurları da dikkate alarak kişilerin gelir ve giderlerini ihtiyaçlarını karşılama açısından dengeleme sürecidir. Geleneksel muhasebenin aksine mental muhasebede fiziksel bir kayıt ortamı bulunmamakta ve kişiler kendi bireysel faktörlerini de dikkate alarak zihinlerinde her bir durum için ayrı kayıp ve kazanç hesapları oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı muhasebe bilgi düzeyinin mental muhasebe algısı üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. İlgili etkinin araştırılması amacıyla kolayda ve yargısal örnekleme teknikleri kullanılarak Ankara ilindeki özel sermayeli bir mevduat bankasının çalışanlarından oluşan örneklem dahilinde bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Araştırma modeli kapsamında mental muhasebe algısı dört alt boyutla açıklanmış ve muhasebe bilgisi ile ilişkisini tespit etmek amacıyla değişkenlerin niteliklerine uygun olarak SmartPLS 4 yazılımı kullanılmıştır. Model kapsamında muhasebe bilgi düzeyinin mevcut varlıklar, mevcut gelir, gelecekteki gelir ve mental bütçeleme algılarını pozitif yönde etkilediğine dair oluşturulan hipotezler yapısal ve ölçek modeli bulguları elde edilerek test edilmiştir. Ölçek modeli bulgularına göre ölçek ifadelerinin birleşik güvenilirlik değerlerinin 0,70’in üstünde çıkması ile ölçeklerin güvenilirliği; geçerlilik değerlerinin 0,50’nin üstünde çıkması ile de geçerliliği onaylanmıştır. Çalışmanın yapısal model sonuçlarına göre de hipotezlerin kabul edilebilirliği test edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda Hipotez 1, Hipotez 3 ve Hipotez 4 kabul edilirken Hipotez 2 reddedilmiştir. Buna göre muhasebe bilgi düzeyi; mevcut varlıklar, gelecekteki

gelir ve mental bütçeleme algısını pozitif yönde etkilemektedir. Özellikle katılımcıların %62,8'inin muhasebe ile ilgili bir eğitim aldığı ve %56,4'ünün de eğitim hayatında muhasebe dersi aldığı bilgisi büyük oranda muhasebe bilgi düzeylerinin yüksek olduğu sonucunu vermektedir. Katılımcılar tarafından sahip olunan muhasebe bilgisinin mevcut varlıklar unsuru ile pozitif ilişkisi, banka çalışanlarının kazançlarından tasarruf yapma eğiliminde olduğu ve muhasebe bilgisi sayesinde de düzenli ve garanti bir gelir elde edecekleri yatırım araçlarını tercih ettikleri söylenebilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre düzenli olarak elde edilen gelirlerin zihinde konumlandırılması açısından muhasebe bilgisine ihtiyaç duyulmadığı söylenebilirken, her birey açısından sahip olunan muhasebe bilgisi ile optimum bir gelir-gider dengesi kurmaları sağlanmakta; bu sayede de kişiler mental hesapları içinde gelecekte bir zamanda elde edecekleri gelirler için daha fazla alan ayırmakta ve bu durumun da gelecekteki gelir kaygısının azaltılmasına katkıda bulunacağı söylenebilmektedir.

Araştırmada zaman kısıtının olması, anketin belirli bir ildeki sınırlı sayıda banka şubesinde uygulanması ve katılımcıların geri dönüş oranının düşük olması gibi sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu kısıtlara karşılık yeterli örneklem sayısına ulaşılması ve örneklemin daha önce yapılmış diğer çalışmalardan farklılığı çalışmanın önemini arttırmaktadır. Ayrıca mental muhasebe kavramını farklı bir bakış açısı ile ele alması ve mental muhasebe algısını muhasebe bilgisi ile ilişkilendirmesinden dolayı çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu konunun aynı sektörde farklı şehirlerde ya da muhasebe bilgisinin kullanıldığı farklı sektörler açısından ele alınarak incelenmesi sonraki çalışmalar açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akçi, Yavuz (2017), "Fiyat Algısında Zihinsel Muhasebe Ve Tüketici Tercihi", *International Journal of Academic Value Studies*, 3(9), ss. 285-297.
- Antonides, Gerrit - De Groot, I. Manon - Van Raaij, W. Fred (2011), "Mental Budgeting And The Management Of Household Finance", *Journal of Economic Psychology*, 32(4), pp. 546-555.
- Arslan, Mihriban Coşkun - Aldemir, Seda - Dağ, Mehmet Reşat (2016), "Girişimci, Muhasebeci Mi Olmalıdır?- Tokat Organize Sanayi Bölgesi Örneği", *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(3), ss.64-84.
- Atik, Murat - Yılmaz, Bülent – Köse, Yaşar (2018), "Bireysel Finansal Kararlarda Zihinsel Ön Yargıların Etkisi: Mental Muhasebe", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (17. UİK Özel Sayısı), ss.717-730.
- Chhering, Mangal (2016), "Where Your Money Is Going? Mental Accounting An Empirical Approach", *Clear International Journal Of Research In Commerce & Management*, 7(7), pp.26-28.
- Cohen, Jacob (1992), "A Power Primer *Psychological Bulletin*", *IE and Dyadic Adjustment*, 112(1), pp. 155–159.

- Dwi, Dita Rari - Basuki, Teguh Iman (2022), "Financial Literacy And Mental Accounting Analysis Of Financial Decisions And Shopping Interests In The COVID-19 Pandemic Era", JBFEM, 5(1), pp. 1-12.
- Ercan, Cuma (2017), "KOBİ'lerde Yöneticilerin Muhasebe Bilgi Düzeylerinin Araştırılması: Kilis Organize Sanayi Bölgesi Örneği", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), ss. 309-328.
- Fornell, Claes - Larcker, David F. (1981). "Evaluating Structural Equation Models With Unobservable Variables And Measurement Error", Journal Of Marketing Research, 18(1), pp. 39-50.
- Göktürk, İbrahim Emre – Soydan, Emine (2021), "Zihinsel Muhasebe Eğilimi Çerçevesinde Bireylerde Finansal Karar Alma Süreci: Finansal Sosyal Hizmet Üzerine Bir Değerlendirme", Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(4), ss.1543-1564.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk (2018), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz (5.Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hair Jr., Joseph F. Jr. - Sarstedt, Marko - Hopkins, Lucas - Kuppelwieser, Volker G. (2014). Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) An Emerging Tool In Business Research, European Business Review, 2(26), pp.106-121.
- Hair Jr, Joseph F. - Hult, G. Thomas M. - Ringle, Christian M. - Sarstedt, Marko (2017). A Primer On Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM), 2nd Ed., Sage Publications Inc., Thousand Oaks, CA.
- Henseler, Jörg - Hubona, Geoffrey - Ray, Pauline Ash (2016), "Using PLS Path Modeling In New Technology Research: Updated Guidelines", Industrial Management & Data Systems, 116(1), pp.2-20.
- Kendirli, Selçuk - Cihangir, Ahmet Erkan (2023), "Zihinsel Muhasebeye Kavramsal Bir Bakış", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), ss. 235-244.
- Konstantinidis, Anastasios - Katarachia, Androniki (2015), Irrational Behavior And Mental Accounting, 7th International Conference The Economies of Balkan and Eastern Europe Countries in the Changed World, Greece.
- Köylüoğlu, A. Selçuk - Gümrah, Abdurrahman – İnan, Ümmü Saliha Eken (2020), "Analysis of the Effect of Expectation Theory on Consumer Behavior with the Mental Accounting Dimension", Journal of Euromarketing, 29(1-2), pp. 56-71.
- Mahapatra, Mousumi Singha - Raveendran, Jayasree – De, Anupam (2019), "Building A Model On Influence Of Behavioural And Cognitive Factors On Personal Financial Planning: A Study Among Indian Households", Global Business Review, 20(4), pp. 996-1009.

- Mahapatra, Mousumi Singha - Mishra, Ram Kumar (2020), "Behavioral Influence And Financial Decision Of Individuals: A Study On Mental Accounting Process Among Indian Households", *Cogent Economics & Finance*, 8(1), pp.1-17.
- Mahapatra, Mousumi Singha – Raveendran, Jayasree – Mishra, Ram Kumar (2022), "Role of Mental Accounting in Personal Financial Planning: A Study Among Indian Households", *Psychological Studies*, 67(4), pp.568-582.
- Mardan, Zaid Aed – Muslim, Sarah Fouad – Hamed, Dhafer Abdullah (2022), "The Importance Of Mental Accounting To Supporting The Performance Of Learning Organizations", 12(4), pp.699-716.
- Muehlbacher, Stephan - Kirchler, Erich (2019), "Individual Differences in Mental Accounting" *Frontiers in Psychology*, 10(2866), pp.1-15.
- Nunnally, Jum C. (1978), *Psychometric Theory*, 2nd Ed., McGraw-Hill Company, Özkan, Mehmet (2020), "Mental Muhasebenin Finansal Yönden Değerlendirilmesi", *Mali Çözüm Dergisi*, 30(161), ss. 27-68.
- Parlak, Neşegül (2022), *Dijital Çağda Finansal Okuryazarlık ve Mental Muhasebe*, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Polat, Meltem Uluşan – Polat, Levent (2019), "Mental Accounting And Risk Perception In The Context Of Behavioral Finance: An Empirical Evidence In Marmara University", *Journal of Research in Business*, 4(1), pp. 18-34.
- Puspita, Maria Entina – Wardani, Bertha Kusuma (2022), "Mental Accounting And Business Decision-Making within SMEs: A COVID-19 Pandemic Phenomenon", *Journal of Accounting and Strategic Finance*, 5(1), pp. 151-178.
- Ranyard, Rob - Hinkley, Lisa - Williamson, Janis - McHugh, Sandie (2006), "The Role Of Mental Accounting In Consumer Credit Decision Processes", *Journal of Economic Psychology*, 27(4), pp.571-588.
- Ringle, Christian M. - Wende, Sven - Becker, Jan-Michael (2022), "SmartPLS 4." Oststeinbek: SmartPLS GmbH, <http://www.smartpls.com>.
- Santi, Fitri – Sahara, Nelsi Valetta – Kamaludin, Kamaludin (2019), "The Effect of Mental Accounting on Student's Investment decisions: A Study at Investment Gallery (GI) FEB University of Bengkulu and Syariah Investment Gallery (GIS) FEB Iain Bengkulu", *Jurnal Ilmiah Ekonomi Bisnis*, 24(2), pp. 137-152.
- Soman, Dilip (2001), "The Mental Accounting Of Sunk Time Costs: Why Time Is Not Like Money", *Journal of Behavioral Decision Making*, 14(3), pp.169-185.
- Soster, Robin L. - Monga, Ashwani - Bearden, William O. (2010), "Tracking Costs Of Time And Money: How Accounting Periods Affect Mental Accounting", *Journal of Consumer Research*, 37(4), pp. 712-721.

- Swacha-Lech, Magdalena – Solarz, Małgorzata (2019), "Mental Accounting in the Context of Savings and Credit Decisions. Evidence from Poland", *Argumenta Oeconomica*, 2(43), pp.351-384.
- Şahin, Osman Nuri (2022), "Zihinsel (Mental) Muhasebe Ve Bir Literatür Taraması", *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, Kongre Özel Sayısı, ss.82-93.
- Thaler, Richard H. (1999), "Mental Accounting Matters", *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(3), pp.183-206.
- Thaler, Richard H. (2008), "Mental Accounting And Consumer Choice: Anatomy of a Failure", *Marketing Science*, 27(1), pp.12-14.
- Tversky, Amos - Kahneman, Daniel (1981), "The Framing of Decisions And The Psychology of Choice", *Science*, 211(4481), pp.453-458.
- Yiğit, Mehmet (2022), *Zihinsel Muhasebenin Muhtemel Açıklayanları: Para Sevgisi, Finansal Risk Eğilimi ve Kontrolü Kaybetme Kaygısı*, H. B., Önem – M., Demirkıran (Ed.), *Çeşitli Sektörler Bağlamında Davranışsal Finans Uygulamaları* (ss.63-82), Ankara, Gazi Kitabevi.
- Zhang, C. Yiwei – Sussman, Abigail B. (2017), "The Role Of Mental Accounting in Household Spending And Investing Decisions", *Client Psychology*. New York: Wiley, Chicago Booth Research Paper 19(9), pp.1-31.
- Zang, DunGang - Paudel, Krishna P. - Liu, Yan - Liu, Dan - He, Yating (2023), "Financial Decision-Making Behaviors Of Ethnic Tibetan Households Based On Mental Accounting", *Financial Innovation*, 9(93), pp.1-26.